

פמיניזם אורתודוכסי = אנואיזם דתי

(תשובה לתגובתו של ד"ר יואל וולולסקי, 'צהר' יא)

בדיונו השני של ד"ר יואל וולולסקי, פותחה והורחבה מגמתו (שלא הסתיר גם במאמרו הראשון בנושא "קדיש יתומה", 'צהר' ח), לחפש היתרים רבניים לשיתופן של נשים במצוות ציבוריות. דבריו הם לרוב חזרה על דבריו במאמריו הקודמים, אך עם דוגמאות נוספות לשלבים (או לקרבות) הבאים בתור, בסדר יומו של הפמיניזם האורתודוקסי.

כמעט ולא היתה התייחסות לדבריי העקרוניים, וחבל. הרי שנינו מסכימים שעיקר הדיון הוא לא במקורות אלו או אחרים, אלא בשאלה העקרונית: האם להמשיך במגמה חסרת הסיכוי של הנשים להשתכפל כגברים, או שמא יותר אמיתי, צודק וגם מועיל לפתח את "גאוות היחידה" של הנשיות הישראלית, בתקווה שגם הגברים יושפעו מהרענון ויעריכו את התכונות הברוכות של נשותיהם.

קפיצותיו הזריזות של ד"ר וולולסקי מקדיש יתומה לאמירת דברי תורה בציבור, ומשם לחיוב נשים בימון, לאמירת "שבע ברכות", ומשם להיותן פוסקות הלכות (מה שהוא מכנה "יועצות הלכתיות"), מנתבות את הכיוון ממנו חששתי במאמרי הקודם. במקום לעסוק בטיפוח ההערכה לתכונות בהן מצטיינת הנשיות (פמיניזם גינצנברג), הכוללות מסירות, עדינות, אמונה עמוקה, כבוד והוקרה לתורה ולומדיה ועוד, הפמיניסטיות הולכות לכיוון ההפוך: להעדיף את הפמיניזם המיליטנטי, ובכך הן מתכוונות לקרב פנימי ממושך, נגד רבני ישראל.

א. החלל הרוחני והמשבר הלאומי

במיוחד בעת היסטורית וגורלית, בשעת גיוס ואיחוד הכוחות לקראת קרב מכריע נגד אויבי ישראל, וביסוס הקומה השנייה של תחייתנו הלאומית, תפקידן המרכזי של הנשים כנשים, כאימהות, כמתנדבות, כמחזיקות בתים ומבצרות יישובים בעיר ובספר, הוא חיוני ביותר כחלק אינטגרלי מהמשפחה הלאומית. הזמן מחייב את נשות החיל ובנות השירות הלאומי לאחד ולחזק את האומה ועתידה דרך תמיכה ועזרה חומרית ופסיכולוגית לנפגעי הטרור וילדיהם, ולעולים החדשים המגיעים בגלים גדולים מרוסיה, ועכשיו גם מארגנטינה וצרפת.

צו השעה דורש חיזוק פנימי של חום משפחתי, החיוני כל כך בעת צרה, ובפרט כשהבעלים והבנים מגויסים

לצבא ויש משאר בני המשפחה שמפחדים לצאת מהבית. העת הגיעה להגביר את הילודה כדי לנטרל את הבעיה הדמוגרפית, למלא את מקומם של הנרצחים, ולחזק את הרוח הלאומי בשמחה וביטחון בעתידנו. במקום זה, מכריזות הפמיניסטיות במודע על קרב פנימי ממושך נגד מנהיגו הרוחניים. חבל שאחיותינו בגולה, ואף חלק מחברותיהן לרעיון בארץ, כל כך מנותקות מהבעיות הלאומיות. חבל שחסרות להן התמודדויות רוחניות, והן מחפשות אותן בדרך המאבק של הפמיניזם האורתודוקסי. במבט ישראלי, ברור כשמש שזאת לא הבעיה שצריכה להעסיק את הדור!

כל זה מדגים היטב את מה שכתבנו, **שבחיים לאומיים בארץ ישראל, הנשים עסוקות מעל ומעבר, באין פנאי לעסוק במצוות פרטיות של רשות**. הפקרת תפקידן האימהי, שעניינו הוא תמיכה פיסית ונפשית לילדים ולשכנים בתקופה זו שכמעט ואין יישוב שאין בו גם מתים וגם עולים חדשים, היא חמורה לא פחות לחוסן הלאומי מאשר הפקרת עמדת השמירה על ידי המופקד על כך. **הגיע זמן האלטרואיזם ולא האגואיזם!**

ב. חזרה לעידן האלטרואיזם

האנתרופולוגיה מדברת רבות על **האקציה וריאקציה** (תופעה ותגובה) המהוות את סדר הדורות. אם נשתמש בתאריכים לועזיים, המוכרים יותר בהקשר זה, קשיי מלחמת העולם ובסופה הניצחון של שנות הארבעים למנינם, הביא בעקבותיו את הצמיחה באיכות החיים בעולם המערבי של שנות החמישים (The "Happy Days"), שהתבטא בשיא של ילודה ("The "Baby Boom"). אך החומריות הריקנית של שנות החמישים הביאה למהפכה של החיפוש לערכים במרד של שנות השישים ותחילת שנות השבעים. זה התבטא בתנועות לשוויון זכויות של השחורים, הפמיניזם, ותנועות המחאה נגד המלחמה בווייטנאם. המרדנות האידיאליסטית, שכמובן לא השיגה את כל מטרותיה, הביאה ריאקציה של ייאוש מהאידיאליזם. על כן, שנות השמונים והתשעים אופיינו על ידי חזרה לאנוכיות ולהנאה חומרית ("דור ה'אני'" - "The Me Generation"), שהביאה לשגשוג כלכלי כללי.

הנקודה היא, שה**ריאקציה** שבתחילת המאה העשרים ואחד, הכוללת בתוכה **חזרה לערכים שמרניים של משפחה, פטריאטיזם, וכלליות, היתה צפויה עוד לפני פיצוץ מגדלי התאומים בארה"ב**. לאחר שמונה שנים של הנהגה ליברלית של קלינטון, הנשיא בוש הנוכחי נבחר על מצע שמרני של ערכים לאומיים ומסורתיים, ואף דתיים, עוד לפני התגלותו של בן-לאדן. סקרים מוכיחים שגם ה**אינטרנט** תורם רבות למודעות הציבורית ולתופעת ההתבוננות בשלל תחומי החיים ולחזרה לערכים מסורתיים כמו דת, תזונה נכונה, גידול ילדים, הנקה וכדו'. **הטרור המוסלמי רק האיץ את הריאקציה** נגד "דור האני" לחזור לחיים ערכיים בארה"ב וכך הוא אמור לעשות גם בארץ ישראל אצל העם הנבחר ומרכז ההיסטוריה - בארץ הסובלת יותר מכולם מהנגע של מחבלים מתאבדים! עת האלטרואיזם והאידיאליזם שוב הגיע, אז למה לסגת בעקשנות לאגואיזם, אפילו אם הוא במסווה דתי!!

1. שודר בקול ישראל בתכנית "עניין אחר" עם דליה יאירי ברשת ב' ביום ד' כ"ז באלול תשס"ב.

ג. ארץ ישראל איננה קהילה מקומית

המלה המעניינת ביותר שהזכיר ד"ר וולולסקי כבדרך אגב, היא לדעתי, מקור הטעות בגישתו. בניסיונו המתחשב לתמצת את דבריי על הגישה החינוכית שבארץ, השואפת לגדל נשות חיל אידיאליסטיות החיות על פי הפמיניזם הגינוצנטרי (גאווה בנשיותן ותפקידן כעמוד השדרה של המשפחה, ההתיישבות, החברה והמידות הישראליות) באולפנות, בשירות האומי, במדרשות וביישובים החלוציים בעיר ובכפר, הוא מתייחס לזה בפטרנליזם האופייני כל כך לתושבי אמריקה, כ"גישה ישראלית מקומית".

אחי היקר היושב בגולה, עם ישראל נמצא בתהליך התחייה הלאומית כבר יותר ממאה שנה! זה עיוורון להתייחס ליהודים אשר בארץ ישראל כעוד "קהילה מקומית" עם גישה "מקומית" כאשר תוך שנים ספורות, רוב העם היהודי כבר יהיה בארץ. הרוב המוחץ של היהודים האורתודוקסים בעולם הם בארץ כבר זמן רב (כיום, בערך פי שלושה ממה שבאמריקה²), ומזה כבר עשור שכמעט כל ההנהגה הרוחנית הרבנית יושבת בציון!³ בין אם ירצה בכך ובין אם לאו, בין אם בגלל העלייה לכאן ובין אם בגלל ההתבוללות שם, וכל שכן בתור ציוני וכמאמין בתנ"ך, בוודאי מודה ד"ר וולולסקי שהעתידי של העם היהודי הוא פה כישות לאומית, ולא בגולה בתור עם מפוזר ומפורד התלוי בתרבות הגויים. כפי שהזכרנו ונראה עוד בהמשך, בנושא הנידון, הפנמת נקודה זו מהווה את כל ההבדל.

ד. התפישה המערבית: למדוד מצוות בכמות ובתחרותיות

הגיע הזמן שנפסיק לחיות בראש גלותי אגוצנטרי ונשוב לחשוב על פי גישה כללית ולאומית. הפמיניזם האורתודוקסי הלוחם להרבות את מספר המצוות של הנשים, מבוסס על תפישה מערבית-קפיטליסטית, המודדת כל דבר בכמות ותחרותיות. הדור העמוק שלנו לא רק מסוגל, אלא אף מוכרח לראות את מצוות התורה לא כאוסף המספר המרבי של "מעשים דתיים" או "תחרות נקודות" אלא כקובץ לאומי, ואף עולמי, של תהליך קרבת א-להים של הכלל והפרט. עלינו להתבגר מהתפישה הילדותית שמצוות נמדדות כחשבון בנק, ולהבין שמדובר בגילויים אדירים של האור הא-להי. היום, מחנך שילמד הלכות ללא הסברים ערכיים, אלא כ"צו לצו לצו לצו, קו לקו לקו, זעיר שם זעיר שם", מועד לכישלון. הדור מחפש גדלות, ולא קטנות של ויכוחים בסגנון "מי יאמר את הברכה", "מי יאמר את הקדיש", בבחינת "מי בראש".

2. על-פי סקר יסודי ("American Orthodox Jews: Demographic Trends and Scenarios," by Prof. Sergio DellaPergola and Uzi Rebhun, "Jewish Action" Fall, 5759, pp. 30-33, יש כ 378,000 יהודים אורתודוקסים (כולל חרדים וחסידיים) בארה"ב, לעומת כ-2.5 מיליון בארץ (כרבע מהאוכלוסייה היהודית של 5 מיליון, על פי תוצאות הבחירות לכנסת, וכך אושר על ידי הסקר שפרסם מרכז גוטמן).
3. מאז פטירתם של גדולי הדור הקודם שנולדו באירופה ובארץ והיגרו לאמריקה (הגרי"ד סולובייצ'יק, הגר"מ פיינשטיין, הרבי מלובביץ', הגר"י הוטנר, הגרי"א הנקין, הגר"א קוטלר, והגר"י קמינצקי), מערכת החינוכית באמריקה טרם הצמיחה מתוכה גדול הדור. עי' במאמר ב-Jewish Action המוזכר בהערה 1 המתייחס לבעיה זו מצד הקהילות באמריקה, אך במקום לקרוא לעלייה, קורא המחבר בדחיפות להתחיל לייבא פוסקים ישראלים!!
4. ישעיהו כח, י.

ה. "העוסק במצוה פטור מן המצוה" במישור הנשי והלאומי

בתפישה הלאומית, המושג "העוסק במצוה פטור מן המצוה" מהווה שיקול הלכתי לעיתים קרובות ביותר.⁵ "ויתור" על מצוה אישית כדי לקיים מצוה לאומית, גם אם איננה מעניקה תחושה "דתית" במיוחד, הוא סוג חדש של "מסירות נפש" וקבלת עול מלכות שמים הכרוכה בשיבתנו לחיים לאומיים. קשה ליהודי הגלותי "לוותר" על שמירת השבת שלו כדי לנהוג בג'יפ סיור ולשמור על ביטחון המדינה, אף שכך מחייבת ההלכה לכל הדעות! אני לא "מרגיש יותר דתי" ולא אלמד יותר מסכתות על ידי יציאה מהשיבה כדי לשרת בצבא או לעסוק בצרכי ציבור. אך אם משה רבנו, יהושע בן נון, ודוד המלך עשו כן, וקיבלו על עצמם את רצון ה' בכיבוש ארץ ישראל, בהגנה עליה, ובהנהגתה הפוליטית והציבורית, גם על חשבון התפתחותם הפרטית התורנית, אעשה כן גם אני.⁶

דווקא הנשים אמורות להיות החלוצות בהבנת התפישה הכללית הלא-אגואיסטית הזאת ובהחדרתה. תפקידן במשפחה הרגילה הוא לחיות את התפישה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ובמיוחד, העוסקת בצרכי הזולת פטורה מהמצוה האישית. נדגיש, שלא רק שפטורה, אלא שבפועל, תמיד עסקו הנשים במצוות הדאגה לזולת.⁷ כמה חבל הדבר שדווקא כשמגיע התור ההיסטורי להתעלות כולנו לתפישה הנשית הזאת, דווקא חלק מהנשים (!) נסוגות לאחור ונתפשות בתפישה המיושנת והאגואיסטית לדאוג לעולם הבא הפרטי שלהן. במקום לרומם את בעליהן למדרגתן, ולחנך את הדור הבא לתפישה הגאולתית האלטרואיסטית של נתינה בכל תחום, אפילו בתחום הדתי, שוקעות הנשים בבוץ של התחרותיות ושל מריבות השטיבל: "מי יהיה הש"ץ", שהיה עד כה נחלתו העלובה של האגו הגברי. חז"ל הצטערו ואף לעגו על אגואיזם דתי שכזה בהזכירם את הכהן שרצח את עמיתו המתחרה בסכין כדי "לזכות" במצוה של תרומת הדשן.⁸

5. כמעט כל פעילות ציבורית, שכונתית או פוליטית דינה כעוסק בצרכי ציבור, עי' שו"ע או"ח ע, ד "היה עוסק בצרכי רבים והגיע זמן קריאת שמע לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אם נשאר עת לקרות". וכן לגבי תפילה שהעוסק בצרכי ציבור פטור מהתפילה ואפילו עד כדי שאינו צריך להתפלל תשלומין (משנה ברורה סי' צג, ס"ק ז-ח). קל וחומר כשמדובר על העוסק בהצלת נפשות כגון בשירות בצה"ל, ששלוחי מצוה העוסקים אפילו בצרכי חולה פרטי או בפדיון שבויים פטורים ממצוות בין אדם למקום כגון סוכה (סוכה כה. ועי' שו"ת תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך ח"ד יו"ד סי' רח). ובשו"ת שם אריה בתשובות הנוספות סי' ג (מובא בשדי חמד מער' ע סי' מה) כתב שהעוסק במצוה בין אדם למקום אינו פטור ממצוה בין אדם לחברו, אך להיפך, כבר ראינו שהעוסק בצרכי ציבור פטור ממצוה בין אדם למקום.
6. עי' יומא פד, ב ובר"ן שם, שכשצריכים לחלל שבת משום פיקוח נפש עושים דווקא על ידי גדולי ישראל ולא ע"י גוי או קטן כדי שכולם יבינו שמדובר על אידיאל "לכתחילה" ולא יהססו בעתיד לדחות מצוה בפני פקוח נפש. הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל יג, יג) אף לומד שראוי שנלמד מדוד המלך שהקדיש את כל חייו לעבודת ה' "ה' מנת חלקי וכיסי אתה תומיך גורלי" (תהל' טז, ה) וזה ודאי כולל השקעתו הבטחונית והמדינית, שהם עיקר עיסוקיו של מלך וכפי שמוכח מהתנ"ך.
7. מסופר שלמרות הכרעתו של החפץ חיים שחייבות נשים בתפילה פעמיים ביום (משנ"ב סי' קו ס"ק ד), בפועל, פטר את אשתו מלהתפלל במשך כל שנות גידול ילדיה (ע"פ עדות בנו, ר' אריה לייב ב"שיחות החפץ חיים" ח"א אות כז). ברם, עם העלייה ברמת החיים, נראה שכל אשה יכולה למצוא כמה דקות פנאי להתפלל וודאי שגם תפילותיה נחשבות למצוה שלצורך הכלל.
8. יומא כג, א. עי"ש בהמשך הסיפור שאפילו לאביו של הנרצח היה אכפת יותר שהסכין לא נטמאה מעצם העובדה שנרצח בנו.

הרעיונות הללו הופיעו על סדר היום הדתי, לא רק בעקבות התנועה הלאומית. הם היו גם מרכזיים במשנתו של ר' ישראל מסלנט ותנועת המוסר, ובמשך יותר ממאה שנה כבר אמורים הם להשאיר רושם על כלל הציבור. למרות ההאשמות של אנטינומיזם, קרא ר' ישראל מסלנט לא להיות "נבל ברשות התורה" בסגידה לשולחן ערוך בלבד, אלא לטפח ולהקפיד גם על "אוירת התורה" ומידותיה (הנקראים "ללכת בדרכי ה'"). אם רואים בעיסוק בצורכי האומה והזולת **כערך עליון וחשוב ביותר** בתפישה הישראלית המקורית, המפקיר את התחום הזה על מנת לעסוק במצוות רשות מגלה חוסר אחריות. כפי הנראה, חלק מאחיותינו באמריקה (ואולי אף בארץ), העסוקות כל כך בעצמן, מנותקות ממה שקורה בעם ישראל. טועות הן לחשוב שהגענו אל המנוחה ואל הנחלה ושכבר נוכל להשקיע בקריירה ובמימוש העצמי החומרי והדתי שלהן על חשבון העזרה לזולת ולאומה. כמו שכותב הרב קוק בקשר לצמחונות, שהיא בוודאי דבר חשוב ואף אידיאל, אך כמה מגוחך הדבר שנעסוק בדברי רשות כל זמן שלא גמרנו עם חובותינו הבסיסיות⁹. בתקופתנו הקשה, אין עודף זמן לחפש דברים של רשות כאשר החובות הן כה רבות וגורליות. לסיכום, עבודת ה' אינה אמורה להיות קריירה, לא כבוד ולא צבירת נקודות או כוכביות. לא זעיר שם וזעיר שם, אלא גדלות שם וגדלות שם, עם ההדגש על התפישה הלאומית-אלטרואיסטית.

1. הדאגה הלאומית לעומת הדאגה לעולם הבא הפרטי

הרב קוק מרחיב על כך¹⁰ בהתייחסותו לשאלה, מדוע, לעומת הגמרא, לא מוזכר בתורה עולם הבא ותחיית המתים כשכר או עונש למקיים או לעובר על מצוות ה'! אדרבה, מוזכר תמיד שכר ועונש חומריים ולאומיים. משיב הרב קוק שבתקופה נורמלית, שאליה מתייחסת התורה¹¹, כאשר עם ישראל נמצא בארץ ישראל, מה

9. על פי רמב"ן ויקרא יט, ב.

10. חזון הצמחונות והשלום, מופיע גם באוצרות הראי"ה עמ' 744.

11. אורות עמ' קי-קיא, וכן באגרות הראי"ה ח"א עמ' קלד, ועי' בהערותיו של הגר"ש ישראלי בספרו פרקים במחשבת ישראל, עמ' 328-330. נראה שהרב קוק זצ"ל הרכיב את תשובתו של ר"י אלבו בספר העיקרים (מאמר ד פרק מ, שהשיב שהתורה נכתבה לכלל ולא לפרט, וע"כ מוזכרים השכר והעונש האחידים של הכלל, ולא של הפרט בעולם הבא) יחד עם דברי הרמב"ם בהל' מלכים (יב, ב, שכתב שענייני ה'עתידי לבוא" אינם אמורים להעסיק את היהודי בעולם הזה, אלא שיעשה טוב, וסוף השכר לבוא)

12. עי' במאמרי "ארץ ישראל יסוד התורה" עלוני ממרא 106 (ניסן, תשמ"ט), עמ' 97-133 שהבאתי הוכחות ברורות שהתורה נכתבה עבור קורא הגר בארץ ישראל, במצב הנורמלי, בכל הדורות בעתיד. למשל, הביטוי "עבר הירדן" מתייחס תמיד לצד המזרחי, אף שבספר דברים ובהתחלת ספר יהושע, נמצאים ישראל בצד המזרחי, ולפי זה, "עבר הירדן" היה אמור להיות מכוון לצד המערבי! אלא שהתנ"ך מנוסח כלפי הקורא את הדברים בארץ כנען. כך יישבנו גם את השאלה על הביטוי הנפוץ שנקרא שם מקום מסוים "עד היום הזה" (שמשמעו: "גם כעבור זמן רב, אפילו עד עצם היום הזה"), אף שלפעמים הדברים כתובים ימים ספורים בלבד לאחר קריאת השם (למשל דברים ג, יד: "ויקרא אותם... חוות יאיר עד היום הזה"). אלא כאמור, המקרא מנוסח בצורה שתהיה אקטואלית והגיונית לנצח לקורא בארץ ישראל, שמשמש בשם הנקוב בחיי יום-יום, כגון באר שבע, קבר רחל, וכדו', גם כעבור אלפי שנים, אכן, "עד היום הזה". על פי זה גם הסברנו את הביטוי הקשה "הכנעני אז בארץ", שרבים התקשו איך נכתב "אז בארץ" בתקופת מתן תורה, טרם כניסתנו לארץ? אלא כאמור, התורה מנוסחת לקורא שבמצב הנורמלי בארץ ישראל ולא כלפי דור מתן תורה או דורות הגלות, ודו"ק.

שאמור להעסיק את היהודי הוא שהמצב הכלכלי והביטחוני של אחיו היהודים יהיה בטיב. ונתנה הארץ יבולה... והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם. ונתתי שלום בארץ... ורדפתם את אויביכם ונפלו לפניכם לחרב... והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם. והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לא-להים ואתם תהיו לי לעם... ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות. (ויקרא כו, ד-יג)

ליהודי הבריא מתאים אורח חיים המביא אותו לאכפתיות בראש ובראשונה למצב הכללי של מדינת ישראל, ודרך אגב, גם הוא, כאדם פרטי, ירוויח מהמצב הלאומי של הביטחון והכלכלה המשגשגת. מצב זה אמור לתנך את היהודי להתחשב בזולת, להרגילו לדאוג לכלליות וכדו'. היהודי בארצו גם מתחנך ללכת בדרכי ה', להיות אלטרואיסט, לתת גם בלי לקבל תמורה (חסד של אמת), ולקבל כמובן מאליו שעליו לבטל את האינטרס הפרטי לטובת צורכי הכלל. למשל, שלוש שנים בצבא, חודש מילואים בשנה, ולפעמים אפילו למסור את נפשו ממש, אם צריך, עבור העם והארץ.

רק עם שקיעת שמשו של עם ישראל בצאתנו לגלות, מסביר הרב קוק, התגלה בספרות חז"ל אורם של הכוכבים הקטנים יחסית, של העולם הבא ותחיית המתים. שכר זה תמיד היה קיים, אך בגלל האור הזוהר כפלי כפליים של גילוי ה' הנראה לעין בעם ישראל בארץ ישראל, לא היה צורך להתייחס לשכר פרטי שהוא אמור להיות משני מבחינתנו. כך גם בנוסח תפילת העמידה שהתקינו חז"ל, אנחנו מתחנכים, שמה שאמור

להעסיק את היהודי אינו העולם הבא שלו, אלא לדאוג, במחשבה ובמעשה, שיהיה טוב לעם ישראל!¹³

במשך הגלות, הפנה היהודי את תשומת לבו הדתית למה שכינה מרטין בובר יחס ה-"I-Thou", בין האדם הפרטי לבין א-להיו. ואכן, אחת ממטרות הגלות היתה לרכז את כוחותיו של היהודי בנושא האידיאה הא-להית מבלי להצטרך להסיח את דעתו בקשיים הלאומיים¹⁴. אם היו במקומו בעיות כלכליות או ביטחוניות, הן לא היו בעיותיו אלא בעיית הגויים. היהודי פשוט קם וכיתת את רגליו למדינה אחרת, אל מקום שהמצב טוב יותר. ניתן לומר שהיהודי בגלות לוחם לא בעזרת צבא לאומי, אלא עם הדרכון וסידור התפילה שלו. בשואה, למשל, היהודי ניסה לדאוג להציל את נפשו, ובמקרה הטוב, הוא הצליח להציל אף חלק ממשפחתו, אך ללחום יחד עבור הכלל, פשוט אינו שייך בגלות.

הן בתחום החומרי ואפילו בתחום הרוחני, **היהודי בגולה היה עסוק בעצמו**, ולא בכלליות. וכך כותב הגרי"מ חרל"פ¹⁵:

ואמנם, כשמגיע תור התגלות צעדי הגאולה, ראשית התשובה היא, לשוב ולהקיץ מחדש את מושגי הכלל הנעלם של ישראל, ולהתנער לאט לאט מהפרטיות, שמתוך זה יחדלו כליל כל החטאים והעיוותים, האזדונות

13. ע"י מוסר אביך עמ' יט-כ.

14. "למהלך האידיאות בישראל", אורות עמ' קה-קיד.

15. ממעיני הישועה, מי מרום ח"ו עמ' יב בדומה לדברי רבו מרן הרב קוק זצ"ל באוצרות הראי"ה עמ' 717, וכן באגרות הראי"ה ח"ג עמ' יט.

והשגות, ולא יהיו עוד.

כלומר, כדי לבוא לתיקון בין אדם לחברו וגם בין אדם למקום (על ידי רכישת מידת הענווה¹⁶), יש צורך, לקראת הגאולה, לצאת מהאנוכיות ולהיכנס שוב לתפישה הכללית, בעזרת ההתערורות הלאומית של הצינונות. אם נשתמש בדוגמאותיו של ד"ר וולולסקי, אנו צריכים להיכנס לתפישה הלאומית-אלטרואיסטית לפיה **העיקר אינו מי מברך את החתן והכלה**, אלא שהם יתברכו! ההבדל אם זימון נשים הוא מצווה או חובה הוא משמעותי רק למקנא האגואיסטי במעמדו ובכבודו של השני. אם ברצונן של הנשים לקיים זימון, שיזמנו ויתברכו על כך. אך השתדלנות לבקש שנשנה ממצוה לחובה מבוססת כולה על קנאה ורדיפת הכבוד - האגוצנטריות הגלותית ממנה אנו מנסים לצאת! במקום "להיחלץ האדם ממסגרותיו הפרטיות"¹⁷ ולהיות כולו מאורע ועסוק בצרכי כלל ישראל, הפמיניסטיות האורתודוקסיות שואפות ואף עושות אידיאליזציה מלהיות תחת הזרקור.

דווקא בחבלי משיח, קיימת קרקע פורה להיחלץ מפרטיותנו ולחשוב "כללי"¹⁸. זה ממש לא הזמן להתמקד באגואיזם, ואפילו באגואיזם דתי של הפמיניסטיות האורתודוקסיות. אדרבה, התקופה דורשת מאתנו להיבדק בדרכי ה', להיות אלטרואיסטים ולעסוק במצוות של הכלל, המשפחה, הנפגעים וכו', גם אם על ידי זה נהיה פטורים ממצוות האישיים הפרטיות.

ז. היצר למצוות יכול להיות יצר הרע

ליצר הרע יש תחבולות רבות. אך אין לו נשק יותר קטלני מאשר בהקשר מסוים, לגייס את היצר הטוב לקיים מצוות, להיות היצר הרע לאגואיזם ולבטל מצוות חשובות אף יותר. הפתרון היחיד להתמודד עם הבלבול הזה, לדעת מה הוא יצר הטוב ומה הרע, הוא בהדרגת רבני הדור. בנידון של הפמיניזם האורתודוקסי, הרבנים כבר אמרו את שלהם, וכל ניסיונות ה"שתדלנות" שמציע ד"ר וולולסקי ללחוץ עליהם לשנות את דעתם מגלה חוסר הבנה ביסודות היהדות.

ח. באמריקה: שוויון = זהות

פן אמריקני נוסף של מחנה הפמיניזם האורתודוקסי הוא המשוואה שאין שוויון ללא זהות. עיקרון זה מובן בהקשרו האמריקני, שהרי נפסק שם בבג"ץ לפני כשלושים וחמש שנה, שאי אפשר למנוע מסטודנטים שחורים ללמוד באוניברסיטה המיועדת ללבנים בטענה שקיימות אוניברסיטאות שונות אך שוות לשתי האוכלוסיות. המציאות היתה שהמוסדות של השחורים היו ברמה נמוכה בהרבה, ואכן לא היה שוויון. כמו כן, כל ניסיון להבחין בין בני אדם לפי צבע עורם, גזעם או מינם הוא בבירור גזענות ואי-שוויון, לפי התפישה האמריקאית. על פי תפישה זו, מובן כיצד צמחה שם דרישת הנשים היהודיות לתפקידים שונים באומה ובבית הכנסת, אם אכן אין שוויון ללא זהות.

16. עי' אורות הקודש ח"ד עמ' תעו, שמידת הגאווה היא שורש כל הדעות הרעות שבעולם, והענווה היא ההפך. לגבי "בין אדם לחברו" זה פשוט, אך גם מבחינת "בין אדם למקום" הענווה מאפשרת לאדם לקבל פקודות או מצוות מאחרים, ומוכן הוא גם לוותר על יצריו לטובת ערך יותר נעלה.

17. עפ"י אורות הקודש ח"ג עמ' קמז.

18. עי' באגרות הראי"ה ח"ב עמ' שלא, שבשעת מלחמה "הפרטיות היא נבלעת כ"כ במהומת הכלל".

ברם, בתפישה הישראלית¹⁹, קיימת הבחנה בין כוהנים ללויים, אפילו בין לויים המשוררים לבין לויים השוערים, ביניהם לבין ישראלים, בין גברים לבין נשים, ובין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, אפילו אם לא נראה כל הבדל לעין. קל וחומר, כשההבדלים בגוף ובנפש בין גברים לנשים נראה לעין כול, אנתנו אומרים יש שוויון בהערכה אך לא זהות, כפי שהרחבנו במאמרנו הקודם.

ט. עם ישראל כמוביל ומשפיע במקום מובל, מושפע ומושפל

הגיע הזמן, שנפסיק להתייחס לעם ישראל, כ"קהילה מקומית" המובלת ומושפעת על ידי תרבות המעצמה העכשווית, ולקבל כנתון בייאוש או בעיוורון, שעתיד העולם אכן יהיה כפי שמציירים החלום והערכים האמריקניים (ובפרט שכאמור, גם שם מתגלה תאוצה אידיאולוגית!), שקנה-המידה של כסף, כבוד וקריירה הוא הדרך הנכונה למדידת הצלחתו או ערכו של האדם.

הגיע הזמן שסגולת העמים, גור אריה יהודה החוזר מתרדמתו של אלפיים שנה, ישוב להיות המאיר והמשפיע, ובסופו של דבר המעצמה המעצבת, לכל משפחות האדמה. עם שיבתנו לציון יחד עם הגלובליזציה של העולם, אנו באים לקראת תום עידן ליקוט הניצוצות ובירור האוכל מפסולת התרבויות הזרות. לאט לאט, בעקבות האינטרנט, התחבורה וכלל הגלובליזציה העולמית, תרבות אחת ושפה אחת משתלטת על העולם. השאלה היא רק אם זאת תהיה תרבות אמריקנית המזהה את הנשים כמקנאות בתכונות הגבריות, או שמא תיהפך זמנית להיות מוסלמית, המכניעה את הנשיות ואת הנשים כסוג ב' לחלוטין²⁰. אך עם ההתקדמות בקיבוץ גלויות, והתחליף של ריכוז הגניוס היהודי, כל הרופאים, הפיזיקאים, הבמאים והמוזיקאים היהודיים במדינה אחת, במוקדם או במאוחר, תרבות העולם תהיה ישראלית. במידה גדולה, כבר היום מעצבים היהודים את התרבות העולמית מהוליווד וניו יורק, אך יבוא היום והם, או בניהם, יעשו כן מירושלים. ביום ההוא נעצב את התרבות העולמית על פי האידיאלים הישראלים של כלליות, עדינות, צניעות, ופוריות כתכונות-על המהוות את קנה-המידה של הצלחה. רק ביום ההוא, סוף סוף, התרבות העולמית השוביניסטית תפסיק להעריך נשים כסוג ב', ואולי הן אף יחליפו את הגברים בראש הסיווג העולמי בזכות הצטיינותן במידות שיהיו המוערכות ביותר. עלינו להתחיל לחזור לעצמנו ולרעיונותינו הנצחיים, להוביל ולהשפיע על פי קנה-המידה הישראלי, ובוודאי לסנן את ההשפעות שאינן עולות בקנה אחד עם שאיפותינו המקוריות, כגון הפן האגואיסטי של הפמיניזם.

י. הערות שונות

1. ד"ר וולולסקי לא התייחס לעובדה החשובה שציננו, שלאחר שלושים שנה של ניסיון בקהילות מסוימות באמריקה, הכיוון שלו לא הניב פרי כלל, ולא עצר את הנהירה של העוזבות את הקהילות הדתיות שם. אם גישתו האפולוגטית, היוצאת מעמדת נחיתות (ש"בדברים מסוימים הנשים יכולות כגברים") שאינה על פי

19. אורות הקודש ח"ב עמ' תלט-תמ.

20. המבנה הפטריארכלי הבסיסי וההערכה לגבריות של החברה המוסלמית לא השתנו, והאלימות והרציחות בכלל ו"על רקע כבוד המשפחה" בפרט, יוכיחו.

היהדות המקורית, אינה מצליחה "לספק" את בנות הדור הבא, וגם אינה משיעה את תיאבון הפמיניסטיות לשנות את הכול עד הסוף, והיא אפילו איננה יעילה, מדוע יש טעם לחשוב שזאת הדרך הנכונה? רק משום שהיא מיובאת מאמריקה!:

2. אין ספק שיש להתייחס להשלכות שמצוות מסוימות הן רשות (ולא איסור) לגבי נשים, כדברי ד"ר וולולסקי. בדומה לנדרים, קיימת גמישות המאפשרת לכל אדם לקבל על עצמו מצוות נוספות שאינן חייב בהן. אך על פי מה שכתבנו, צריכים לדעת להתייחס לכך רק על רקע התנאים הבאים:
- א. נוודא שזה לא על חשבון מצוות אחרות, ובמיוחד חובות או מצוות כלליות כלפי הזולת במשפחה או בעם ישראל. אין תועלת שאשה תלך לשמוע שיעורים אם על ידי זה היא מזניחה את ילדיה, או לא משתתפת בתורות לעזור ליתומי הנפגעים. בפרט בתקופת התחייה הלאומית ותקופת חידוש האלטרואיזם, שלהם זכות הקדימה בדורנו, בבחינת העוסק במצוה פטור מן המצוה.
- ב. נבחין בין מצוות **שבצנעה**, שיתכן ונעשות לשם שמיים ולא מתוך גאווה ואף לא אגואיזם, ובלי לפגוע בערך הצניעות והענווה, לבין אלה שנעשות ברבים, כדי שניאהר מההפסדים הנ"ל. שרה אמנו זכתה לנבואה גדולה משל בעלה, אך חשוב לתורה לצין שזו הייתה במסגרת של דיבור "כאילו" עם בעלה (כשכוונתם אליה, השומעת מפתח האוהל), שלא דיברו המלאכים אליה ישירות²¹. כמו כן, זכתה מרים, כאהרן ומשה, למיתת נשיקה ("על פי ה'"), אך ערך הצניעות מנע מהתורה מלדבר על כך²². אם הקב"ה כביכול הקפיד עד כדי כך בנושאי הצניעות, זה ללא ספק אמור להדריך אף אותנו לעשות כן. היצר המיני עוד חי וקיים אף בימות המשיח²³, ואסור לעשות את עצמנו כנאיביים, כאילו שהסתכלות על אשה העומדת במרכז הזרקור היא כמו הסתכלות על גבר.
- ג. אם, משום מה, הפוסקים מכריעים שמצוה מסוימת כבר אינו רשות אלא איסור לאשה, זה כבר לא בגדר מצוות רשות! אנחנו איננו קראים.
- אמנם, חוששני שהתנאים הללו לא יספקו את האגואיזם הדתי של הפמיניסטיות, וזאת הנקודה.

3. בוודאי חשוב ללמוד ולקלוט את הטוב שבתנועות השונות שבעולם²⁴, אך רק עם ברירות וסינון של הפרי והרחקת הפסולת²⁵. דומה ששלוש הדרישות שבנקודה הקודמת יועילו להגדיר הבחנה זו. כל זה יחד עם רגישות למה שכתבנו, שאנו באים לקראת סוף עידן ליקוט הניצוצות ועם ישראל צריך להתחיל להיות עצמאי, משפיע ומוביל בעיצוב ערכי העולם.

21. אני מודה למורי ורבי הרב יעקב מדן על ההערה הזאת שהיא פשוט הכתוב בבראשית יח, והדבר מסביר את התעניינות המלאכים "איה שרה אשתך? ויאמר הנה באהל. ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך ושרה שומעת פתח האהל והוא אחריו". ובפרט אם נזכור שנבואה זו כבר נאמרה לאברהם, הרי אין ספק שהמלאכים מדברים אל שרה, אך משום הצניעות, הם פונים "כאילו" אל בעלה, וכן מבואר שם מהמשך.

22. מועד קטן כח, א.

23. עי' סוכה נב, א.

24. אורות התשובה ד, ג.

25. מאמרי הראי"ה עמ' 19, ואגרות הראי"ה ח"א עמ' ג, רכט.

4. חשוב לחנך גם גברים נגד האגואיזם הדתי, ולא לעשות את התורה והמצוות כקרדום לחפור בו. ברם, רק תהליך של שנים ועבודה קשה של האימהות והמחנכות לחזור לקנה-המידה של ההערכה הישראלית עליו דיברנו, ישנו את המצב הקיים בעולם הגברי. קל וחומר כשמדובר בנושא קשה כמו האגו הגברי. אך הכיוון צריך להיות לחנך את הגברים ללמוד מנשותיהם ולא חלילה שהנשים יתקלקלו בחיקוי בעליהן.

5. ד"ר וולולסקי קישר שוב בין לימוד הבנות במדרשות לבין הפמיניזם ו"זכויות הנשים בהלכה", והתעלם לגמרי מהעובדה שציינת, שהוא כנראה איננו מכיר את רוב המדרשות, המקפידות להדגיש שלא יטעו לקשר בין השניים. תכניות הלימוד במדרשות שונות לחלוטין בתוכן ובמגמה מהישיבות של הבנים. הן בנויות בהתאם לצרכים הנפשיים והרוחניים של בנות ישראל על פי הערכים הישראליים, בלי שמץ של "פמיניזם אורתודוקסי" (כך כמעט בכל המדרשות).

6. לא שייך להביא הוכחה מרב שהתיר לבת לומר קדיש כאשר קיים פחד שהיא תעזוב ותעבור לקהילה קונסרבטיבית או רפורמית, כאשר בארץ הקהילות הללו הן קטנות ביותר וברוב המקומות אין להם סניפים בכלל. הרי דוגמה נוספת להבדלים הרבים בין הגלות ה"מקומית" באמריקה למציאות הארצישראלית.

סיכום

הפמיניזם האורתודוקסי מציע תהליך קטן ולא מוצלח של חיקוי מלאכותי, המקטין את המצוות לאגואיזם דתי, ודאגה לעולם הבא הפרטי, אפילו בעת משבר ואתגרים לאומיים. כל זה על פי התפישה המערבית של אגואיזם, מדידה בכמות, תחרות, כבוד, וערבוב בין שוויון וזהות. לעומת זאת, אנו מושיטים את ידינו לאחינו ולאחיותינו בגולה להזמין אותם להתעלות מעל "תפישתם המקומית" המתבוללת והאגוצנטרית, ולהצטרף לתהליך גאולת עולמים של תחיית עם ישראל והרחבת התורה לתחומים הלאומיים המובילים בעקבותיהם לכיוון **ההפוך** ממש. הנשים ובנות השירות הלאומי אמורות להיות דווקא החלוצות המתעלות במיוחד בעת משבר לאומי, לתמוך בנפגעים, לחזק את הרוח הלאומי, ולרומם את בעליהן ואת הדור הבא להיחלץ מהאגואיזם (גם הדתי), ולהידבק בדרכי ה' של אלטרואיזם וקיום המצוות בגדלותן. זו מסירות נפש לוותר על האגואיזם (אפילו הדתי) ולא רק מסירות גוף. יש לפתח את הערך האידיאלי והלאומי של העוסק במצוה (למען הזולת והכלל) פטור מן המצוה (האישית). יש לעבוד לקראת תום עידן ליקוט הניצוצות מהגויים, לטובת גיבוש אותן הניצוצות בחידוש התרבות הישראלית שתאיר לעולם כולו, ובפרט בתקופה שהאומה והעולם הוכשרו לכך.

